

Menneskesyn og fremstillingsform i Jobs bok og den greske tragedien

Både den greske tragedien og *Jobs bok* kjennetegnes av at de begge tematiserer hvordan mennesket er underlagt guddommelige krefter, som har makt over dets liv og skjebne. I denne teksten skal jeg drøfte og sammenligne menneskesyn og fremstillingsform i Jobs bok og den greske tragedien med utgangspunkt i *Kong Oidipus*.

Om Jobs bok

Jobs bok er en tekst i gamle testamentet, hvor vi møter mannen Job. Han er en rettskaffen mann, som frykter Gud. Han er Guds øyesten, men likevel ønsker Gud å sette ham på prøve. Han er rik, men mister alt han eier. Teksten søker svar på grunnleggende spørsmål i menneskets eksistens, og regnes derfor som en visdomstekst. Spørsmålet som blir tatt opp i Jobs bok er hvorfor den rettferdige må lide, og hvorfor Gud lar onde hendelser ramme gode mennesker. Teksten har som hensikt å bekrefte Guds makt og godhet.

Om den greske tragedien

Også den greske tragedien hadde en viktig religiøs rolle, knyttet til religiøse riter og gudedyrkelse. I Hellas var dramatikken en offentlig organisert del av Dionysos-dyrkelsen (Haarberg, Selboe og Aarset, 2007, s. 39). Den springer altså ut av et samfunn med et helt bestemt menneskesyn og virkelighetsoppfatning.

I Aristoteles' *Om tragedien* defineres tragedien slik: «*En tragedie er altså en efterligning av en alvorlig, i seg selv avsluttet handling av et visst omfang, (...) og gjennom frykt og medlidenhet fører den til renselse som hører slike sinnsstemninger til*» (Aristoteles, 2018, s.30). Han karakteriserer altså tragediens handling som «alvorlig». Den tragiske helten skal ha en viss fallhøyde, og en god tragedie får sin virkning ved å vekke frykt og medlidenhet hos leseren, og til slutt en følelsesmessig «renselse», eller «katharsis».

Tragedien etterligner handlende mennesker, og målet er en handling (Aristoteles, 2018, s.31). Aristoteles legger frem en rekke begreper for hva en god tragedie skal inneholde. Blant de greske tragedier står *Kong Oidipus* frem som et kroneksempel. Her styrtes Oidipus i ulykke på grunn av sin gudgitte skjebne, som er karakteristisk for de greske tragediene.

Fremstillingsform i Jobs bok

Job er igjennom hele stykket i dialog med sine venner Elifas, Bildad, Sofar og på slutten en ung mann kalt Elihu. Til slutt taler også Gud til ham. Teksten er som en samtale i poetisk form. De stiller spørsmål og undres rundt forholdet mellom Gud og mennesket, hovedsakelig om hvordan en mann kan være rettferdig for Gud. Dialogen fører ikke til noe innsiktsfullt svar på spørsmålene.

Teksten åpner med en prolog: «I landet Us bodde det en mann som hette Job. Han var en hederlig og rettskaffen mann, som fryktet Gud og holdt seg borte fra alt ondt» (Job, 1:1). Deretter taler Gud og Satan sammen, og Satan forteller Gud at dersom han rører ved det som Job eier, vil han spotte ham. Da sier Gud at alt Job eier, er i Satans makt. Deretter blir han frarøvet alt han eier, og slik tester han om Job fortsatt vil dyrke Gud. Begynnelsen av stykket er et innslag av episk fortelling. Deretter forbanner Job dagen han ble født, og hans venner kommer for å trøste ham. Hele midtdelen av teksten er dialogene mellom Job og vennene. Til slutt velsigner Gud ham enda mer enn før, og han får all sin rikdom tilbake. Stykket konsentrerer seg om hva Job lærer av disse lidelsene.

Fremstillingsform i Kong Oidipus

Tragedien er i Kong Oidipus fremstilt gjennom handlende personer. Vi møter Oidipus, Konge i Theben som ikke er bevisst over sine syndige handlinger i fortiden, men som gradvis får innsikt i disse. Stykket baserer seg på myten om Oidipus som dreper sin far og ekter sin mor. Handlingens bakteppe er at han har begått disse syndene, men stykket gjengir ikke denne historien fra begynnelsen.

Tragedien åpner med at en pest har rammet Theben hvor Oidipus er konge, og byen er i nød. Oidipus blir satt til å redde byen fra pesten, da han har reddet dem før ved å løse Sfinxens gåte. Etter hvert viser det seg at det er ham selv som er det urene som forpester byen. Det er han som må renses bort for at byen skal befris.

Stykket er bygd opp slik at fortiden rulles opp litt etter litt (retrospektiv teknikk), og opprullingen av fortiden skaper grunnlaget for konflikten i stykket. Begivenhetenes gang er uavhengig av Oidipus' vilje. Når Oidipus får innsikt i sannheten om seg selv, og til slutt må erkjenne denne, går han til grunne. Han stikker ut sine egne øyne og utviser seg selv fra byen.

Gjennom stykket er det et kor som uttaler moralen i stykket, og dette står utenfor handlingen. Det er koret som henvender seg til gudene, slik at koret er det som knytter stykket til noe guddommelig.

Det guddommelige aspektet

I Jobs bok er konflikten i større grad enn i den greske tragedien motivert på et metafysisk plan. Dette fordi Jobs bok tematiserer direkte forholdet mellom Gud og mennesket, mens dette forholdet er mer indirekte i den greske tragedien. Det er riktignok gudene som har makt over menneskets liv og skjebne i den greske tragedien, men konflikten i stykket er gjerne motivert på et jordisk plan.

Oidipus er ikke like bevisst som Job over gudenes makt, han setter seg opp mot gudene ved å forsøke å flykte fra sin skjebne. Frykten for at spådommen om at han skal drepe sin far og ekte sin mor skal gå i oppfyllelse driver han vekk fra Korint. Han forsøker ikke bevisst å sette seg opp mot gudene, men det er dette han gjør indirekte. Han er determinert på samme måte som Job, men reflekterer ikke på samme måte rundt temaet.

Å sette seg opp mot gudene

Ødipus begår det en kaller *hybris*, å sette seg opp mot gudenes begrensninger. Den som begår *hybris* skal rammes av *nemesis*, en hevn fra gudene. Allerede i starten av stykket krever Apollon ham straffet. Job har derimot ikke begått noen synd i utgangspunktet av teksten, men rammes urettferdig av Guds utprøvelse av ham. Han er til forskjell fra Ødipus bevisst på å unngå synden, fordi han frykter Gud.

Gresk mytologi gir en slags løsning på hvordan mennesket skal forholde seg til gudene. Dette kalles *sophrosyne*, å kjenne sine begrensninger og ikke begå *hybris*. Både i tragedien og Jobs bok uttrykker personene fortvilelse over skjebnen de har blitt pålagt, både Ødipus og Job bannlyser den dagen de ble født:

Å ve! Å ve! Nu er da alt til slutt blitt klart. Å lys! Å så jeg deg i dag for siste gang! Min fødsel var en synd. Mitt samliv med min viv var synd. Jeg slo ihjel min far – synd over synd!

(Sofokles, 1999, s.66)

«Bort med den dagen da jeg ble født, den natten da det ble sagt: «En gutt er blitt til i mors liv.» Måtte den dagen bli stummende mørk!

(Job, 3:3-4)

For Job innebærer dette at han spotter Gud. Men begge tekstene viser at det ikke er hensiktsmessig å sette seg opp mot de overordnede maktene. Mennesket er underordnet de gudommelige kreftene uansett hva.

Menneskesyn

Menneskesynet i Jobs bok kan oppsummeres i at mennesket er et mangelvesen i forhold til Gud, og at uansett hva mennesket gjør så vil det alltid være Gud som har den endelige makten. Stykket handler om at Job må erkjenne sin underlegenhet, og ikke sette seg opp mot Gud. Dette er den viktigste innsikten mennesket kan ha. Selv om Job gjør alt han kan for å handle riktig i henhold til Guds ord, må han lide for å lære. Han må bli satt på prøve for å bekrefte sin lit til Gud. Elihu, en mann som taler fra kapittel 32 tar til orde for at Gud kan bruke lidelse til å undervise. Siden Job ikke får noen tydelige svar på spørsmålene sine, sitter han og også leseren igjen med følelsen av Guds suverenitet som eneste svar. Menneskesynet presentert i Jobs bok er definert av forholdet til én gud, og menneskets rolle i teksten er å være gudfryktig.

Ødipus er den skyldige i stykket uansett om han har handlet i uvitenhet. Orakelet i Delfi har på forhånd forutsagt utfallet, og han formår dermed ingenting (Haarberg, Selboe og Aarset, 2007, s.45) Den greske tragedien viser hvordan mennesket er determinert, og kan være blinde for sine feil. Det tragiske fallet viser til menneskets fortvilte kamp og nederlag overfor objektive skjebnemakter (Helland og Wærp, 2020, s. 25). Det som fører helten i tragedien fra lykke til ulykke, eller det tragiske fallet, er en skjebnesvanger feil som Aristoteles kaller *hamartia*. Menneskelivet i de greske tragediene styres i stor grad av slike tragiske, tilfeldige feilgrep hos karakterene, som igjen er styrt av de overordnede skjebnemaktene.

Kong Oidipus viser et utvidet bilde av mennesket, et bilde av mennesket som aktivt handlende vesen som tar egne valg. For eksempel kommer troen på menneskets fornuft til uttrykk, Oidipus har tidligere løst Sfinxens gåte og stått opp for befolkningen.

Tekstenes slutt

Alt ender godt for den rettskafne og dydige Job. På slutten av teksten svarer han Herren og angrer på alt han har sagt:

«Jeg vet at du makter alt; ingenting er umulig for deg av det du har satt deg fore. Hvem vil da fordunkle din plan med uforstandige ord? Jeg har talt om ting jeg ikke forstår, om det som er så underfullt at jeg ikke kan skjønne det.» (Job, 42: 2-3)

Deretter velsigner Gud ham, fordi han har talt rett om ham i motsetning til sine venner. Teksten søker altså bekrefte Guds godhet.

Tragedien derimot, ender naturligvis i et tragisk utfall. Den skal oppnå en form for renselse, *katharsis*. Ødipus går fra blindhet til innsikt, og siden denne innsikten er for tung til å leve med forviser han seg selv, og hans mor Iokaste tar livet sitt. Tragedien er fullendt ved at det «urene» renses bort, og Ødipus har tilsynelatende ikke mulighet til å henvende seg til gudene og be om tilgivelse.

Konklusjon

I Jobs bok fremstilles tekstens budskap gjennom Jobs dialog med sine venner og med henvendelsen til Gud. Gjennom å stille spørsmål til menneskets stilling i forhold til Gud, søker teksten å bekrefte at Gud er allmektig og at mennesket er et mangelvesen i møte med ham. Jobs bok viser et bilde av mennesket som kun definert av dets forhold til Gud, og dets eneste rolle er å være gudfryktig. Kong Oidipus viser et mer komplekst menneskesyn hvor mennesket ikke er definert av sitt forhold til gudene. Den tragiske helten står gjerne ovenfor samfunnet, og konflikten utspiller seg på et jordisk plan, mens den i Jobs bok kun er metafysisk motivert. Den greske tragedien viser mennesker i handling som setter seg opp mot en gudgitt skjebne selv om menneskene ikke forholder seg direkte til gudene, og hvordan dette kan få alvorlige konsekvenser. Både i Jobs bok og i de greske tragediene fremstilles altså menneskets vilje som noe underordnet en guddommelig makt.

Litteratur

Aristoteles (2018), Om diktekunsten, I Eide, E. Kittang, A. Aarset, A. (red.) *Klassisk litteraturteori*. Oslo: Universitetsforlaget

Haarberg. J, Selboe. T, Aarset. H.E, (2007) *Verdenslitteratur*, Oslo: Universitetsforlaget

Helland, F. og Wærp, L.P (2020) Å lese drama

Sofokles, (overs. 1999), *Kong Oidipus*